

ŠAMANISMUS A MÝTY ŠAMANŮ

„Šamanismus není náboženství. Je matkou všech náboženství. Není totiž založen na teologii, nýbrž na poznání, že všechno má existenciální, duchovní povahu. V jeho obrazu světa existuje pouze bezprostřední setkávání a komunikace s neviditelnými světa.“

Hi-ah Park, jihokorejská šamanka

(in Lüpke, Gesenko von: *Poselství šamanů – Rozhovory s léčiteli a medicinmany 21. století*) – viz seznam četby ke kolokviu [prezentace „10-uvod-letni_semestr“] v ISu

Úvod k šamanismu:

- šamanská tradice a prostředky se objevují po celém světě
- v různých částech světa si jsou vzájemně podobné i napříč různými kulturami (duchovní ekumenismus)
- jde o starobylé duchovní vnímání světa, jež bývá v každé generaci určeno jen některým jedincům daného společenství
- pro šamanismus je typický jev odkazující k pohádce o chlapci, který zasadí fazoli, z níž vyroste nebetyčná lodyha a chlapec po ní vyleze až do nebe (duše šamana cestující napříč sférami universa, jeho schopnost rozmlouvat s nadpřirozenými entitami)
- šamanské tradice zdůrazňují oddělení hmotného světa od světa nehmotného, kam se může šamanova duše vydat za různými účely (získat medicínu, přinést zpět něčí unesenou duši, dostat radu od zesnulých předků, hovořit s duchy a božskými bytostmi, vydat se do záhrobí apod.)

Jak se stát šamanem?

- šamanem se stávají „vyvolení“ jedinci, které si vyberou sami duchové – už porodní bába často pozná, že se narodil šaman a sdělí to mnohdy prarodičům, aby nevydělala rodiče (být šamanem je nebezpečné, mnozí adepti nepřežijí ani šamanskou iniciaci)
- daný člověk může mít tyto schopnosti od narození, také se u něj můžou projevit časem, anebo musí adepti čekat, až nabydou náležitou sílu
- u mongolských a sibiřských šamanů je šamanská role dána dědičně (podobně jako u kovářů, kteří taky bývali šamany, jen jiného typu) a jde o dědictví předků, kteří si většinou vyvolí v každé generaci určitého jedince – pokud se zde však šamanské sklony projeví v dětství u jedince z nešamanské rodiny (nočními můrami, křečemi, epileptickými záchvaty, nemocemi apod.), začíná jejich šamanské učení u adoptivního otce-šamana

- u severoamerických prérijních indiánů dokonce prochází iniciačním obřadem každý muž (tzv. Tanec slunce, jde o přechod do dospělosti s prvky šamanského zasvěcení), podobně i u kmenů v Amazonii prochází iniciačním „šamanským obřadem“ každý muž a teprve později se ukáže, kdo z nich má dostatek šamanských schopností či koho si vyvolí duchové
- v horní Amazonii lze šamanskou moc dokonce koupit, zpravidla však jen když si dotyčného vyberou duchové a on pak musí zaplatit nějakému staršímu šamanovi za výuku potřebných postupů a technik

Zasvěcení šamana:

- po úvodním zasvěcení následuje období výuky, které končí iniciací mladého šamana (ta patří mezi obřady přechodu):
- někdy jsou podstatou výuky nemoci, které musí adept protrpět – tím se je učí v praxi léčit (včetně příslušných vizí)
- bývá při tom zpravidla proveden říší duchů, ve které bude mít za úkol jednou působit, poznává duchovní bytosti i skutečnou podstatu chorob, proti kterým bude bojovat, a získává většinou božského či duchovního patrona z říše duchů
- první seznámení se světem duchů má u mnohých kultur podobu prudkého ataku formou vize – typický je prožitek destrukce lidského těla, kdy adept musí v symbolické rovině „zemřít“ a následně je znovu poskládán coby nový jedinec, tím dojde k utvoření nového šamana (po návratu do reality si vše pamatuje):

- zasvěcení často probíhá brutálně: v hlubokém transu získá novici vizi, v níž ho rozsápají duchové či božské bytosti, části jeho těla rozdělí a následně znovu složí v jeden celek, aby prošel prožitkem smrti a znovuzkříšení – a tím byl posílen
- jeho tělo je však rozkouskováno jen v duchovním světě (v Asii i v Americe se často stává, že adepti v transu vidí sami sebe jako kostlivce odděleného od masa i orgánů), u sibiřských šamanů či u severských etnik bývají navíc oddělené svaly i kosti mnohdy posíleny (např. vařením ve velkém kotli s neznámou tekutinou) a následně opět sestaveny v tělo
- z kloubů skutečného těla šamana, které mezitím leží v transu v přístřešku ustaraných blízkých nebo šamana-učitele, se tou dobou může řinout krev, dotyčný trpí vysokými horečkami, blouzní apod. (viz např. četba ke kolokviu – Martin Prechtel: *Tajemství mluvícího jaguára*)

- podobné motivy jsou známy i z evropských pohádek (kde byl původní šamanismus opuštěn)
- zasvěcení však nemusí mít násilnou formu: např. v Severní Americe procházeli všichni chlapci i dívky při obřadu přechodu do dospělosti individuálním kontaktem s duchovním světem: adepti dospělosti se vydali do divočiny (do hor či lesů), kde se o samotě po dobu 3–4 dnů postili a modlili se, aby se jim zjevil ve vizi osobní ochránce (zpravidla duch nějakého zvířete, stromu, rostliny, přírodního úkazu, atmosférického jevu atd.), jenž se tím stal jejich životním strážcem a pomocníkem (nejen při nebezpečných bojových a loveckých výpravách), tento duch je obdařil určitými schopnostmi a poradil jim, co si mají vložit do medicínského váčku (osobní magický amulet), a naučil je posvátné písně, kterými jej pak mohli kdykoli přivolat
- zasvěcení šamana ovšem někdy může trvat i celý život

Duchovní cesty do zásvětí:

- v Asii podobně jako v Severní Americe jsou časté duchovní (mimotělní) cesty šamanů v transu do zásvětí:
- šamanky východoindického kmene Sora bývají v transu doprovázeny pomocnými duchy do podzemní říše zesnulých, – ti je při této děsuplné cestě uklidňují; čím častěji pak dotyčná šamanka tyto cesty do podsvětí opakuje, tím jejich děsuplnost ustupuje; už coby dívky se tyto pozdější šamanky provdají za ducha z podsvětí (zpravidla v pubertě)
- mužští šamani tohoto kmene popisují, že sešplhávají do podsvětí po velikém stromě (axis mundi), takový sestup do podsvětí patří k obvyklým duchovním prožitkům šamanů po celém světě (více viz např. Jeremy Narby: *Kosmický had*)
- sanští šamani procházejí velkým otvorem do světa duchů, kudy vede cesta směřující pod naši zem

- šaman jménem Dyukhade (žil v 1. pol. 20. stol. ve kmeni Nganasany na SZ Sibiře) vyprávěl příběh o své šamanské iniciaci, kterou mu uskutečnili duchové, nikoli lidé (viz citát: in Vitebsky, Piers: *Svět šamanů*, s. 58–61)
- u Inuitů museli šamani prodělat dlouhou dobu učení, často i 10 let – během toho vyhledávali na delší dobu samotu a po mnoho dní třeli kámen o kámen ve směru oběhu slunce, jakmile pak z hory vyšel duch, novic zemřel leknutím, ale potom zase obživil, čímž postupně získával své „tornat“ (pomocné duchy), kteří mu pomáhali při léčení, při cestách do zászvetí apod., nikomu nesměl prozradit, že se tím zabývá, dokud neprošel iniciací (viz citát: in Nansen, Fridtjof: *Život Eskymáků*, s. 157)

Šamanství v Asii:

- šamanství je v Asii rozšířeno od Indického subkontinentu a ostrovních oblastí JV Asie až po S a SV části kontinentu
- slovo „šaman“ je patrně tunguzského původu (Tunguzové žijí v sibiřských lesích) a v Asii je šamanismus nejrozšířenější právě na Sibiři (kde žijí šamani mongolští, čínští, burjatští, jakutští atd.)
- tamní přírodní náboženství ani nemají názvy (zkrátka šamanismus), zato mají společnou představu o dělení kosmu na vrstvy propojené prostřednictvím stromu, liány, sloupu, žebříku nebo hory a sdílejí víru v oddělování ducha od těla a v magické lety šamanovy duše vesmírem, nebem i podsvětím

Existují 2 směry určující náboženský ráz této rozsáhlé oblasti:

- 1) Tzv. „**černí**“ **šamani** (nejsou zákeřné povahy) jednají s podsvětními duchy a s duchy nemocí
 - zabývají se skrytými silami světa (síly lidské, zvířecí nebo síly živlů), mohou se v transu proměnit ve zvíře nebo cestovat do duchovní sféry a odvrátit tím nepříznivou událost (nemoc, smrt, pohromu)
- 2) Tzv. „**bílí**“ **šamani** přivolávají z vyšších světů požehnání od duchů a bohů pro lidi (mají blízko ke kněžím)
 - jde o klanový šamanismus soustředící se na reprodukci rodiny, je spjat s kultem nebes a hor, je rozšířen zejména ve střední a Z Asii
 - kultovní místa (tzv. „*oboo*“) jsou označena hromadou kamení, z níž trčí tyč zdobená stuhami a praporky (místa zasvěcená místnímu kultu nebes)
 - tito šamani málokdy upadají do transu, neproměňují se ve zvířata ani neopouštějí tělo k astrálním cestám, soustředí se na modlitby a oběti

oboo

oboo

oboo

oboo

- u kmenů lovících a chovajících zvěř na stř. a SV **Sibiři** bývají šamani zároveň vůdci kmene a vyjednávají s dušemi ulovených zvířat
- u velmi rozptýlených kmenů (S a V Sibiř) si rodiny provádějí šamanské rituály samostatně
- mongolští cháni přinášeli nebesům zvířecí oběti, aby si vyprosili požehnání pro svá vojenská tažení (Čingischánův šaman rozehříval teplem svého těla led uprostřed zamrzlé řeky, aby se spojil s božstvy, načež sdělil Čingischánovi – tehdy ještě Temüdžinovi – přání boha nebes, že se má stát pánem světa)
- specifikem šamanismu v **Mongolsku** byly loutky ongonů, které šamani používali ke svým praktikám, např. při duševních cestách (na onen svět i po tomto světě), k uhranutí, k léčení apod.

- pradávne šamanské náboženství v **Tibetu** – nazývané bon-po – pohltila tibetská podoba buddhismu: lámaismus (rozšířil se i do Mongolska, na čemž měl zásluhu Čingischánův syn Kublajchán, tam se smísil s místními šamanskými vlivy), bon-po je patrně původcem lámaistických démonů i způsobu tamního exorcismu (mnozí buddhističtí mniši praktikují vyhánění zlých duchů)
- s šamany ovládajícími lety duše se lze setkat v **Malajsii** i v **Indonésii** – zde se šamanismus stále udržuje i navzdory již dlouho pronikajícímu křesťanství a islámu
- v **Číně, Japonsku** a **Koreji** šlo v případě šamanismu (na rozdíl od zbytku Asie) zpravidla o ženskou záležitost, byl-li šamanem muž (zvláště v Koreji), pak se převlékal za ženu, místní šamanky nepraktikovaly lety duše, zato během transu ovládaly duchy
- v **Japonsku** byla funkce šamanek výrazně omezena šintoismem, dosažení transu pomocí tance a proměna v ptáka má mnoho společného se sibiřským šamanismem

- v **Indii** se šamanismus udržuje v džungli – např. u domorodého kmenu Sorů (žijí v indickém státě Orissa) existují 2 druhy šamanů, kteří během transu cestují do podsvětí:
 - 1) tzv. velké šamanky (většinou ženy) obstarávají pohřby, opustí během transu své tělo, do něhož vstoupí duše zesnulého, aby naposledy promluvila k pozůstalým
 - 2) tzv. menší šamani (zpravidla muži) mají na starost věštění a léčení, získávají svou magickou moc sňatkem s hinduistickým duchem (vliv tisíciletí vzájemného soužití s hinduisty), za nímž chodí do duchovního světa; věštba či léčení spočívá ve zjištění, jaký duch napadl nemocného a jakou smířčí obětí je možné jej vypudit

SIBIŘSKÉ MÝTY:

- vyprávěné mezi kmeny sibiřských lovců o nejdávnějších dobách
- začínají souslovím „Za dávných časů, kdy všechno začínalo...“
- svět se v těchto mýtech dělí do 3 vrstev – **horní svět** (nebe), **střední svět** (země) a **dolní svět** (podsvětí), kromě toho existuje také **země mrtvých předků**, kam odcházejí duše zesnulých (nebývala přesněji lokalizována)
- hodně mýtů sibiřských lovců pojednává o **zvířatech**, jejich vlastnostech a lovu či o vzniku zvířat (sobů, ledních medvědů, sněžných koroptví aj.), o vzniku **hvězd** a Mléčné dráhy, o **ohni**, který lidem přinesl havran, o **bojích** mezi jednotlivými kmeny nebo lidí se strašlivými ptáky lidojedy, o **mrazu**, prvním sněhu nebo **šamanech** a jejich cestách do říše mrtvých nebo k duchům, dochovalo se i několik mýtů o **vzniku světa**

Jak vznikla země:

- za dávných časů, kdy všechno začínalo... byla země malá, rovná a hladká, ze všech stran ji obklopovala voda
- žilo na ní už několik zvířat, ale ještě žádní lidé
- v té době vládli světu 2 bratři-duchové: horní svět (ugu buga) obýval dobrý duch **Ševeki**, zatímco dolní svět (cheru buga) starší a zlý **Akin**
- bratři žili odděleně, měli však dlouhou chvíli
- mladšího Ševekiho samotářský život omrzela, a když jednou bratra zahlédl v prostředním světě (tj. na zemi), sešel za ním a navrhl, aby zemi zvětšili – Akin se tomu podivil a Ševeki mu vysvětlil, že kdyby byla velká, jak se na pořádnou zemi patří, mohli by na ní vytvořit mnoho zajímavých věcí, zvířat, rostlin a taky lidi

- Akin návrh odmítl, protože si větší zemi nedovedl představit a nechápal, k čemu by to mělo být, navíc by to dalo spoustu práce... jestli mladší bratr chce, ať si to všechno vytvoří sám
- jejich rozmluvu uslyšel mamut **Cheli** – a když se zlý Akin s mladším bratrem rozloučil, šel za Ševekim a nabídl mu, že mu sám zemi zvětší, jak bude potřebovat, protože je velký a silný
- Ševeki souhlasil a mamut se pustil do práce: mohutnými kly nabíral z mořského dna písek, hlínu i kamení a přihrnoval je k existujícímu kousku pevniny, čímž se malá souš zvětšovala
- vtom vylezl z moře obrovský had **Džabdžar**, který dosud žil jen v moři, a když viděl, co Cheli dělá, chtěl to všechno vidět na vlastní oči – a tak lezl celý den zvědavě po zemi podle toho, jak ji Cheli zvětšoval, a až večer se vrátil do moře (tím vznikla údolí)

- mamut pokračoval ve své práci i následující dny, země rychle narůstala a všude, kde se mamut uložil večer ke spánku, vzniklo do rána údolí
- každého rána vylézal z moře had Džabdžar a všude, kudy se plazil za mamutem, se za ním objevovaly řeky a naplnily všechna údolí sladkovodními toky
- časem se zlý Akin rozhodl podívat, co se v prostředním světě děje, a vyhrabal skrz navršenou zemi velkou díru, vylezl z dolního světa na střední svět a nemohl ho poznat: místo malé rovné země byly všude, kam dohlédl, vysoké hory, údolí, řeky a jezera – uviděl i mamuta, který zemi pořád zvětšoval
- Akin pochopil, že bude muset už napořád žít v dolním temném světě pod tou obrovitou a rozlehlou zemí – strašlivě se rozzuřil a s divokým rykem se na mamuta vyřítit, aby ho zabil

- polekaný Cheli utíkal a Akin se hnál za ním, Cheli kličkoval a zděšeně se ohlížel, jestli už ho Akin nedohání, takže nemohl dávat pozor na cestu
- zvědavý had Džabdžar celou tu honičku sledoval zcela nehybně, aby snad rozzuřený Akin neobrátil svůj hněv i proti němu
- když se mamut znovu ohlídl, jestli už ho Akin nedohání, spadl dírou, kterou Akin předtím vyhrabal, aby skrz ni vylezl na střední svět, a ocitl se v dolním světě, kam ho zlý Akin následoval
- had Džabdžar se vrátil do moře s tím, že už toho viděl dost
- mamut utíkal před Akinem i v temném dolním světě, kde zoufale hledal východ z podzemních slují, přičemž v běhu narážel do jejich stěn
- od těch dob se země otřásá při zemětřeseních, sesouvají se břehy řek a v horách padají laviny, protože Akin mamuta v dolním světě stále ještě nedostihl

Asiak:

- za dávných časů, kdy všechno začínalo... žila na horním světě **Asiak** a ze všeho nejraději proháněla po obloze břichaté dešťové a sněhové mraky
- když zrovna žádné neviděla, proháněla se nebem jen tak pro radost z jednoho konce horního světa na druhý podle toho, jakou měla náladu – někdy rozpustile a bez cíle, jindy se řítila takovou rychlostí, že by se jí nikdo neodvážil postavit do cesty, a přitom si neustále něco povídala, šeptala, brebentila, hvízdala, skučela, vyla...
- když se přece jen na chvíli zastavila, první její starostí bylo, aby si pěkně učesala vlasy a uhladila si každý chloupek na kabátě a kapuci, neboť se domnívala, že je nevídaná krasavice, a chtěla se každému líbit
- sotva si však jen trochu vydechla, už se rozběhla a řítila se zase jinam – hledat si ženicha

- pokaždé když někoho potkala, hned ho objímala a hladila, jenže nikdo z obyvatel horního světa ji nechtěl za ženu
- jednou se ze středního světa vracel nahoru vládce horního světa Ševeki, Asiak do něj při svém neustálém bláznivém dovádění vrazila, div ho nesrazila zpátky na zem
 - „Co tady lítáš jak splašená,“ zlobil se Ševeki
 - „Hledám si ženicha,“ přiznala Asiak
 - „Kdybys mi pomohla dole na středním světě leccos urovnat a vyhladit, možná by se tam pro tebe ženich našel.“
- bylo to totiž v době, kdy měl Ševeki nejvíc práce s tvořením středního světa a na zemi se začala objevovat první zvířata i první lidé
- jakmile Asiak uslyšela, že by si na středním světě mohla najít ženicha, protáhla se okamžitě dírou (sangar) z horního světa do středního a v mžiku byla na zemi

- sotva se po zemi rozběhla, všechno se kolem ní hýbalo jako živé: tráva, keře i stromy se kývaly, hladiny vod se vlnily a Asiak slyšela, že i hory, skály a kameny, kolem kterých se přehnala, na ni promlouvají svou řečí
 - „To volají na mě,“ radovala se. „Všichni mě tady chtějí za nevěstu!“
- zavýskla radostí, jak to uměla jen ona, a hnala se k nejkrásnějšímu stromu, který si vybrala za nápadníka, zatočila se kolem něho a hned se mu začala vmlouvat do přízně:
 - „Přicházím z dobré strany! Jsem rychlejší než vystřelený šíp! Takto tě budu česat a takto objímat! Vezmi si mě za ženu!“
 - „Já jsem jen obyčejný strom,“ odvětil jí popravdě, „stromy se nežení ani nevdávají.“
- odmítnutá Asiak mu nevěřila, v hněvu s ním prudce zatřásla a hnala se jinam

- když zahlédla, jak se v slunci blýská a leskne vodní hladina, usmála se a řekla si:
 - „To bude můj ženich!“
- zastavila se opodál, učesala se a urovnala si všechny chloupky na kabátě i čepici a pomaloučku, plná očekávání se k hladině přiblížila
- voda se nehýbala a Asiak spatřila na její hladině nejošklivější tvář, jakou kdy viděla: ústa a oči měla převrácené, nos otočený vzhůru nohama a všechno na ní bylo hrozivě rozcuchané, střípaté a rozježené, samý cár
 - „To jsem já?“ rozplakala se nad svou ošklivostí, o které dosud nevěděla, začala skučet a výt tak hrozně, že všichni ptáci, zvěř i lidé zalézali, kam se dalo

- od té doby žije Asiak na středním světě a dodnes si marně hledá ženicha, proto je hned na jednom místě a hned zase na jiném – a kdykoli se vypraví na námluvy, každého cestou hladí a objímá, jen vodu nemá ráda a neustále čeří její klidné hladiny, aby v nich ani na chvíli nespátřila svou ohyzdnou tvář
- když se vrací z námluv odmítnutá a zhrzená, zuří hněvem, otřásá stromy, vyvrací je z kořenů a skučí tak nepříjemně, že je lepší se před ní schovat

Gilbert z Met: Meluzína tajně pozorovaná v lázni rytířem Raimondinem (1410)

První strom:

- za dávných časů, kdy všechno začínalo... pokrývala celou zemi jen tráva a keře, nikde však nerostly stromy
- v té době žil v horách u pramene řeky Jangan kmen výbojných a obávaných válečníků – ten kmen se jmenoval **Gevul** a jako svůj totem uctíval ohnivý plameny a horký dým stoupající z kráteru sopky Kačan
- gevuľští muži často sestupovali z hor, překračovali hranice svého území a lovili zvěř a ryby na území sousedních kmenů
- častěji než za zvěří se však vydávali po stopách lidí a přepadali osamělé lovce, aby je s sebou odvlekli spoutané do hor – v táboře pak kmen uspořádal slavnost s posvátnými tanci, písněmi a obřady, v rámci kterých každého zajatce shodili do ohnivého jícnu sopky Kačan jako živou oběť velkému duchu svého totému

- nejvíce lidských obětí přiváděli gevuľští bojovníci z kmene **Tajmena**, který žil pod jejich horami v údolí řeky Jangan – ani jeden muž toho kmene nezemřel stářím nebo při lovu: ať se Tajmeni ukrývali před vpadajícími Gevuly sebelépe, stále jich ubývalo
- když zůstalo naživu už jen pár Taimenů, přiběhl do jejich tábora jeden chlapec se zprávou, že ozbrojení Gevulové opět sestupují do údolí
- všichni muži byli zrovna na lovu a v táboře zůstaly jen ženy s dětmi a starý šaman, takže je neměl kdo bránit a na útěk bylo pozdě
- tehdy ten starý šaman – jmenoval se **Kejan** – ulomil z nejbližšího keře 2 veliké větve a vyšel sám, neozbrojený proti obávanému nepříteli, zastavil se na rozlehlé pláni a ruce s oběma větvemi zvedl nad hlavu

- válečníci z kmene Gevulů dorazili ke Kejanovi, odložili luky, šípy i kopí, usadili se kolem něj a dali vařit maso, které si přinesli
- šaman stál mezi nimi bez hnutí, vzpažené ruce se mu třásly strachem a s nimi se chvěly i listy na obou větvích, které držel, ale Gevulové si toho nevšíмали, a když se najedli, ulehli do stínu jeho větví, naslouchali ševelení listů a postupně usnuli
- na to šaman čekal – zakýval větvemi na znamení lovcům, kteří se mezitím vrátili z lovu, ti se připlížili, obklíčili spící válečníky a všechny je pobili
- vtom se však stalo něco, co nikdo nečekal: s posledním zabitým bojovníkem Gevulů navždy v horách u pramene řeky Jangan vyhasla sopka Kačan – zmizely její ohnivé plameny i horký dým a zůstal jen černý, bezedný kráter
- Tajmenové pozvali všechny sousední kmeny na velkou oslavu a společně celý den a noc hodovali, zpívali a tančili tance vítězství

- šaman stál celou tu dobu uprostřed, držel obě větve nad hlavou a teprve ráno, když se pozvaní hosté chystali k návratu do svých vesnic, poznali všichni, že se starý šaman už nikdy nehne ze svého místa
- tak se na zemi objevil první strom
- od těch dob roste na světě spousta stromů, ale žádný z nich dodnes nechodí a po celý svůj život zůstávají stát na místě, na kterém vyrostly
- lovci i poutníci dodnes rádi sedají pod košaté stromy, aby si odpočinuli, a všechny stromy potřásají větvemi a vyprávějí tichým šelestem listů o své dávné minulosti – lidé jim však nerozumějí, jen někteří šamani
- každý, kdo zapálí jejich dřevo, však může dodnes spatřit ohnivé plameny a horký dým, jaké kdysi stoupaly z jícnu strašné sopky Kačan

sopka Kačan

Odkud se berou zvířata:

- za dávných časů, kdy všechno začínalo... žili všichni lidé společně v jednom táboře a všude byl dostatek zvěře, muži chodili každý den na lov a nikdy se nestalo, aby se některý vrátil bez úlovku
- po čase však začalo zvěře ubývat a přibývalo lovců, kteří se večer vraceli bez kořisti – mnoha lidem to dělalo starosti a báli se, co bude, až zmizí poslední zvěř v okolí
- brzy napadl první sníh a na něm se objevilo mnoho stop a lovcům se zdálo, že je zvěře zase tolik co dřív: opět přinášeli bohatou kořist a lidé na předchozí obavy zapomněli
- zima však byla dlouhá a lovci brzo začali nacházet jen stopy té zvěře, kterou už předtím ulovili, žádné nové stopy se neobjevovaly, a tak se opět vraceli bez úlovků a lidé se museli živit zásobami z dřívě usušeného nebo vyuzeného masa, které rychle ubývaly

- lovci si šli stěžovat šamanovi, že se obávají smrti hladem
- šaman se rozhodl vypravit za zvěří do země mrtvých: nasedl do lodíky a plul po proudu řeky Jenbekut až do míst, kde ústila do moře
- tam se nacházel ostrov Meneen, na kterém sídlily duše všech zemřelých – ostrov střežila nevzhledná stařena, jež coby vládkyně světa mrtvých obývala i vodu v okolním moři a vzduch nad ostrovem
- když šaman přistál u břehu ostrova, seděla stařena u ohně a ohřívala si ruce:
 - „Dobře žes přišel,“ řekla šamanovi. „Potřebuju vybrat z kožichu vši, ale mám na to příliš neohebné prsty.“
- šaman jí nabídl vši z kožichu vybrat a poté, co se chvíli ohřál u ohně, si stařena sundala kožich a podala ho šamanovi

- šaman obrátil kožich naruby, aby se pustil do práce, a objevil v podpaží ukrytý váček plný chlupů, šupin a peříček ze všech zvířat, ryb a ptáků, které lovci kdy ulovili
- nedal to na sobě znát, dál si ohříval prsty a vybíral z kožichu vši, házel je do hořícího ohně a potají přitom kradl z váčku chlupy, pířka i šupiny ryb a nepozorovaně si je strkal do kapes, do bot, za pás, za límec i pod čepici – když byl hotový, váček byl prázdný
- stařena si kožich opět oblékla a nabídla šamanovi, aby se ještě hřál u ohně, ten poděkoval a odmítl s tím, že ho čeká dlouhá zpáteční plavba
- byl už daleko, když stařena zjistila, že váček v podpaží je prázdný – rozkřičela se do větru, že byla okradena, a vítr roznesl horký dech jejího hněvu po celém světě, až sníh i led začal tát, na zemi se objevila zelená tráva a na keřích a stromech vyrašilo listí

- šaman však stále nebyl v táboře, protože plavba proti proudu řeky byla namáhavá a trvala mnohem déle než po proudu
- jak po řece vesloval, najednou ucítil, že ho něco štíplo, pak znovu a znovu: za krkem, pod paží, na bříše – a hned pochopil, že to jsou vši a škrábal se po celém těle:
 - „To vezu pěkný úlovek.“
- jak se drbal, ztrácel přitom nakradené chlupy zvíře, pírka ptáků i rybí šupiny: teplý vítr je rozfoukal do všech stran a všude, kam dopadly, se brzy narodila nová zvěř a lovci mohli zase chodit na lov
- od těch dob se to tak opakuje každý rok

Sedna (o vzniku mořských tvorů):

- za dávných časů, kdy všechno začínalo... ve vodách řek a jezer už žily ryby, ale žádná ještě nežila v moři, ani tuleni, lachtani či mroži – na mořských vlnách se pohupovali jen unavení práci, plavalý tam kusy ledu a tu a tam kus dřeva
- tehdy žila na ostrohu Dlouhého čekání dívka jménem **Sedna**, která se nechtěla nikdy vdát – bydlela v iglú se svým otcem a odmítala všechny muže, kteří za ní přicházeli a chtěli ji za ženu
- sbírala na pobřeží naplavené dříví, lovila do pastí lišky, šila z kůží šaty a boty pro svého otce i pro sebe a zdobila je třásněmi a vyšíváním, jak ji to kdysi naučila její matka, ale nejraději se procházela po pobřeží pod útesy, na kterých hnízdily potáplice, rackové, alkouni a sněhule
- jednou odešel otec na lov a strhla se tak strašná bouře, jakou Sedna ještě nezažila – i přes tu bouři přiletěl od moře pták Buřňák, proměnil se v muže a chtěl si Sednu odnést

alkoun

sněhule

potáplice

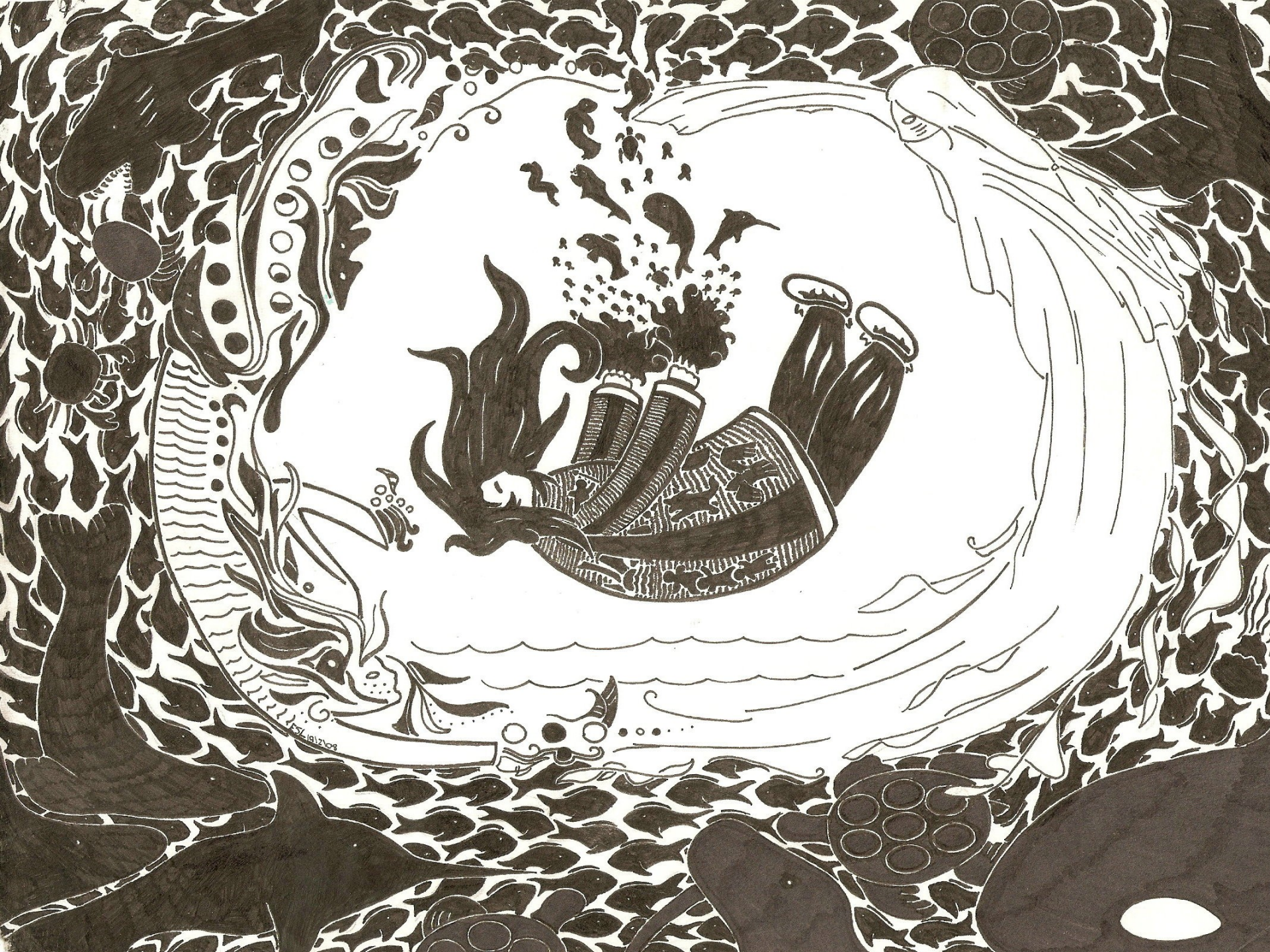

buřňák

- Sedna odmítla s vysvětlením, že žádného muže nechce, Buřňák se však nedal odbýt, nedbal na její prosby, pláč ani křik, a protože se usilovně bránila, rozbil iglú a odnesl ji násilím
- otec přečkal bouři v úkrytu mezi útesy a když se vrátil, nenašel dceru ani iglú a podle množství cizích stop poznal, že iglú nezničila bouře, ale nějaký muž
- pochopil, co se stalo, a začal stavět člun, aby se mohl vydat za únoscem na moře
- mezitím už byla Sedna v zajetí daleko na skalnatém ostrově, kde jí muž nechal volnost, protože bez člunu nemohla z ostrova uprchnout, když ale odcházel na lov, svázal jí pokaždé ruce a nohy koženými řemeny
- když jednou opět ležela svázaná na útesu nad mořem, spatřila připlouvat k ostrovu malý člun a poznala, že v něm sedí její otec – chtěla na něj zavolat, ale jakmile otevřela ústa, aby vykřikla, vyrostly jí po stranách hlavy 2 dlouhé kly, jaké mají mroži

- přehryzala řemeny, kterými byla spoutaná, a spustila se po nich z útesu k moři
- otec ji posadil do člunu a rychle se s ní vzdaloval od ostrova
- když se Buřňák vrátil a viděl daleko na moři člun, začal je pronásledovat a brzy je dohonil, ale protože mu otec nechtěl Sednu vydat, způsobil bouři a malý člun se začal potápět
- otec dostal strach, že se v rozbouřených vlnách utopí, a aby se zachránil, vyhodil Sednu z loďky
- Sedna se však oběma rukama chytila okraje člunu, takže hrozilo, že loďku převrhne do vln
- otec se lekl, vzal kamennou sekeru a usekl jí všechny prsty – jakmile spadly do vody, objevilo se v moři 10 druhů mořských ryb
- Sedna se zaklesla o okraj člunu předloktími a otec jí usekl obě ruce nad lokty – a z vody vedle loďky se vynořil lachtan a tuleň

- Sedna se zachytila okraje člunu zbytky pahýlů obou paží, a když jí otec usekl i ty, proměnily se ve vodě ve velryby
- Sedna se už neměla čím držet, místo paží se na jejím těle objevily krátké ploutve a ona sama se proměnila v mrože
- pak se ponořila do vody, klesla až dolů na dno a stala se tam velkým duchem, který vládne veškerým mořským vodám a všem jejich živočichům
- od těch dob Sedna nenávidí všechny muže a dodnes se jim mstí za krutost onoho muže, a proto žárlivě střeží celou vodní říši a každý lovec musí vynaložit mnoho úsilí, aby z jejího velikého bohatství získal nějaký úlovek

Modrý los Choglen:

- za dávných časů, kdy všechno začínalo... nesvítilo ještě slunce na obloze – na svém paroží ho nosil los **Choglen**: v noci spal v hloubi lesa a teprve k ránu vycházel z houštin na pastvu do tundry a jak obcházel tábory lovců, světlo probouzelo lidi v jurtách do nového dne, ženy rozdělávaly v ohništích vyhaslý oheň a muži odcházeli prohlédnout nastražené pasti, lovit zvěř a chytat ryby
- tehdy žil v jednom táboře starý lovec jménem **Deliča** – neměl už ženu, jen 2 syny a lovecké štěstí ho opustilo, právě se vracel z lovu k táboru opět s prázdnou a vzpomínal na doby, kdy živil svými úlovky celý tábor, vtom spatřil na zemi stopy velikého losa
- Deliča je chvíli zkoumal a pak se rozběhl do tábora pro své dva syny – staršího a mladšího, který byl ještě chlapec
- všichni 3 vyrazili po stopách losa

- dlouho šli lesem a bažinami, až je stopy dovedly k malé tůni, kde se koupal nevídaný los: modrý jako nebe, v jeho paroží zářilo slunce a lovci poznali, že je to Choglen – opatrně se k němu přiblížili, napjali tětivy luků a vystřelili
- Choglen vyskočil z vody a padl na zem, slunce mu sklouzlo z paroží do tůně a všude kolem nastala tma
- najednou lovci neměli z úlovku žádnou radost a nejmladší syn se rozplakal obavou, jak najdou potmě cestu z bažin
- otec rozhodl, že nejdřív stáhnou z losa modrou kůži a potom se rozhodnou – ale s tmou nastala i zima, a než stáhli kůži a naporcovali maso, bažiny kolem nich zamrzly, a tak se mohli vydat po ledu i s úlovkem do tábora
 - „Ulovili jsme Choglenu!“ volal Deliča na lidi, kteří se shromáždili v táboře mezi jurty
 - „A kde máte slunce?“ ptali se jich

- „Spadlo do tůně,“ přiznal Deliča a všechno jim vyprávěl
- ani nejstarší lovci však nevěděli, jak budou potmě lovit zvěř, a tak se radili, co dělat
 - „Musíte slunce vylovit,“ oznámili Deličovi. „Když ho pak pověsíte na hodně vysoký strom, bude zase dost světla nejen ve dne, ale i v noci.“
- vrátit se do bažin, najít tu tůni, prosekat v ní led a slunce vylovit byla práce na několik dní – a tak Deliča rozebral svou jurtu, naložil se syny všechny věci na sáně a vydali se na cestu
- šli a bloudili ve tmě, až po čase nevěděli, jak dlouho už jdou a kde vlastně jsou, síly je opouštěly, a tak postavili jurtu a uložili se ke spánku
- když se Deliča probudil, bylo světlo, jaké bývá před svítáním, vyhlédl z jurty a viděl, že všude kolem je horní svět a hluboko pod nimi leží střední svět, tedy země, na které je stále ještě černá tma

- Mléčná dráha byla v těch dobách cestou do horního světa
- vzbudil syny a rozprostřel před vchodem do jurty modrou kůži Choglenu, aby měli po čem chodit, pak rozdělal oheň, mladší syn zapálil louč a šel s ní posvítit lovcům dole na zemi – jakmile vyšel z jurty, lidé na středním světě mysleli, že opět vyšlo slunce, a radovali se z nového dne
- Deliča přikládal do ohně, jeho teplo chytal do měchu, který ušil ze starých kůží, a když byl měch plný tepla, odnesl ho se starším synem k otvoru vedoucím do středního světa a vypustil teplo dolů
- na zemi nastala obleva, tál sníh i led na řekách – jen v jejich jurtě zatím vyhasl oheň a starší syn ho musel znovu rozdělát, jak křesal křemenem jiskry, rozléhalo se na zemi hromobití a byly vidět blesky
- od těch dob to tak ti tři dělají v horním světě každý den, proto se na zemi dodnes střídá den s nocí a zima s létem

los